

közvetítő eszközrendszer kimunkálásának és alkalmazásának s mindenekelőtt a tanulók tevékenységének, teljesítményének, magatartásuk változásának, személyiségük fejlődésének a megismerése nélkül. Így azután felvetett problémáink is inkább csak jeleznek néhány olyan kérdést, amelynek további boncolása talán segítséget nyújthat az elméleti rendszer egyes összefüggéseinek sokoldalúbb megvilágításához. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a szocialista nevelőiskola elveinek, tevékenységrendszerének, tantervelméleti alapjainak Gáspár László által kidolgozott rendszere, hipotetikus kísérleti modelljének kimunkálása és ennek a szentlőrinci kísérleti iskola gyakorlatában történő megvalósítása nemcsak neveléstudományunk, hanem egész nevelésügyünk kiemelkedő eredményei közé tartozik.

Ballér Endre

A SZOVJET PEDAGÓGIA ÉS A MAI ISKOLA PROBLÉMÁI

Szerkesztette: *Debreczeni Ferenc, Kiss Albertné, Petrikás Árpád,*
Vaskó László

Debreceni Pedagógiai Füzetek. 1. szám Debrecen 1977.

A kötet a Debreceni Akadémiai Bizottság Neveléstudományi Munkabizottsága és a Pécsi Akadémiai Bizottság Pedagógiai Szakcsoportja által a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója alkalmából rendezett felolvasó ülés anyagát tartalmazza. A kiadvány célkitűzését a szerkesztők a következőképpen fogalmazták meg: „A forrásokig kell visszanyúlnunk a korszerű iskola útjait keresve. Ehhez mérhető, de még nem mindenben mérlegelt segítséget kaphat az olvasó, a kutató, és gyakorló pedagógus a jelen kötetből is”. (3. old.)

A megfogalmazott célkitűzés következetes érvényesítése tapasztalható a tanulmányok első csoportjában, ahol a „források” teoretikus elemzése olvasható, szakszerű tárgyilagossággal kifejtve. Közlebb-ről, *Gazda László* a magyar oktatás- és nevelésügy elért eredményeinek, célkitűzéseinek és hiányosságainak az Októberi Szocialista Forradalom eszméi, ideáljai tükrében történő sokoldalú elemzését adja. *Vaskó László* pedig a szocialista pedagógiai eszmék és gyakorlat kialakulását mutatja be igen dialektikusan, a kor történelmi hátterébe ágyazottan, utalva magyarországi hatásokra is. Kissé elvontnak tűnnek ugyanakkor a szovjet művelődéseméleti kutatásokról szóló tanulmány elemzései, s nem kerülnek benne a kívánatos mértékben előtérbe a pedagógiai jellegű összefüggések és konklúziók.

A tanulmánykötet I. részének talán túlzottan is hűvös elemzőmódját a II. részben szenvedélyes átfűtöttség váltja fel, s szinte a vitairatok hangnemében kerülnek kifejtésre a szocialista pedagógia és iskola múltjának, jelenének, valamint jövő perspektívájának legégetőbb kérdései.

Iskoláink jelenlegi nevelési gyakorlatát a legérezhetőbb, de érthető indulatossággal *Loránd Ferenc* teszi kritika tárgyává, számon kérve Makarenko legértékesebb és időtálló, orientáló pedagógiai elveinek nem kielégítő érvényesítését, megjegyezve kiindulásul, hogy „Makarenko elméleti rendszere és iskoláink nevelési gyakorlata között több az eltérés, mint a megfelelés” (29. old.)

Loránd Ferenc tanulmányának nagy értéke, hogy nem marad meg az idézett – igen súlyos – kritikai észrevétel pusztá deklarálásánál, hanem izgalmas és informatív módon elemzi a hiányosságok főbb okait, valamint várható következményeit. Elemzését a szocialista nevelőiskola megteremtésére irányuló erőfeszítések teszik időszerűvé, s a nevelőiskola – ma még csak körvonalazott – koncepciójának kidolgozásához egyes következtetései jelentős mértékben hozzájárulhatnak. Helyesen irányítja rá a figyelmet a nevelőmunka elégtelen hatásfokának legfőbb okozójára a hagyományos oktatóiskolára, s az abban túltengő egyoldalú tantárgy- és ismeretcentrikus szemléletmódra és tevékenységre. A szerző meggyőzően mutat rá, hogy „örököltük a nevelés régi formáját: a régi oktatóiskolát a maga hagyományos, ismeretközvetítésre épített tevékenységrendszerével, ebből fakadó belső szervezettségével, közösségi rendjével és tárgyi- anyagi valóságával. . . . Az iskola oktatóiskolaként való megszervezéséből, felépítéséből fakad a tevékenységek rendszerének egyoldalúsága, ebből következik a pedagógus és a gyermek kapcsolatának egyoldalúsága, a gyermekek egymás közötti kapcsolatának szegényessége és individualista jellege, az iskola egész tényleges, a gyakorlatban manifesztálódó – nem pedig ünnepélye-

sen deklarált – értékrendje, amelyben az individuális teljesítmények számítanak elsősorban vagy szinte kizárólag, ebből fakad aztán a tényleges működés által indukált motivációk individualista rendszere a gyermekekben. A működésnek ez a logikája jelentősen csökkenti a vele ellentétes logikájú etikai nevelés, meggyőzés hatásfokát.” (33. old.)

Ebből a helyzetből kiút a szerző szerint a *nevelés közösségi formájának* megteremtésével biztosítható, ami alatt az értendő, hogy „a növendékeket a társadalom aktív tagjainak, társadalmi értékek termelőinek tekintjük, közösségüket pedig nem egyszerűen az ifjak valamilyen célból – mondjuk a tanulás céljából – létrejött egyesülésének, hanem a szocialista társadalom sejtjének, amely mindazokkal a közösségi jogokkal és kötelességekkel rendelkezik, mint e társadalom más közösségei.” (31. old.) Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a tanulmány kissé szűkszavúnak bizonyul ezen a ponton, s szívesen olvastuk volna ennek a koncepciónak, ha nem is részletes kifejtését, de kissé differenciáltabb körvonalazását.

A kötet olvasójában, az egyes tanulmányokat összehasonlítva, meglehetősen markáns formában alakul ki az a vélemény, hogy Loránd Ferenc tanulmánya feltétlenül az egyik legtöbb gondolati töltést hordozó munka a kötetben. Így a mai nevelési gyakorlat hiányosságainak elemzésén túl a tanulmány önálló egységét képezi azoknak a torz Makarenko-értelmezéseknek a felsorolása, amelyek a gyakorlatot is dezorientálják. Ilyen torz értelmezésről beszélhetünk abban az esetben, amikor „összekeverik a speciális makarenkoi gyakorlatot, e gyakorlat konkrét rendszerét és a belőle a dialektikus és történelmi materializmus mesteri alkalmazása segítségével kikristályosított elméleti rendszert”, vagy az olyan állásfoglalások esetében, amelyek szerint „Makarenko csupán egyik – noha tagadhatatlanul a legjelentősebb – teoretikusa a marxista nevelélméletnek, aki felett azonban eljárt az idő, akinek tehát elméleti rendszere elavult.” (30. old.)

Mindehhez azonban kiegészítésként hozzátehetjük, hogy a dialektikus Makarenko-értelmezés azt is megköveteli, hogy Makarenko munkásságát a szocialista pedagógia kialakulásának komplex folyamatába ágyazottan, a kortársak és az utódok eredményeivel összefüggésbe hozva és kiegészítve próbáljuk hasznosítani. Ennek elmulasztásában kereshető ugyanis a torz Makarenko-értelmezések legfőbb forrása, de ennek a dialektikus szemléletnek a hiánya vezet el a legtöbb esetben a szocialista pedagógia olyan új eredményeinek lebecsüléséhez is, mint amit többek között T. E. Konnyikova, L. I. Bozsovics, V. M. Korotov, A. T. Kurakin, és L. I. Novikova életműve reprezentál, éppen a közösségi nevelés területén, s amely eredmények figyelmen kívül hagyása esetén a szocialista nevelőiskola megteremtése csak deklarált cél, de meg nem valósítható feladat marad.

Mindezt jól igazolja *Durkó Mátys* „Az önnevelés folyamata a makarenkoi pedagógiában”, valamint *Komlói Sándor* „Szuhomlinszkij a szocialista pedagógia fejlődésének fő vonalában” és *Petrikás Árpád* „Szuhomlinszkij V. A. nevelélméleti gondolatai és az iskola korszerűsítése” című tanulmánya. Ezek a munkák ugyanis a makarenkoi hagyatéknak talaján kibontakozó, a szocialista pedagógia különböző területein regisztrálható számottevő új eredményekről adnak áttekintést, olyan eredményekről, amelyek konstruktív módon járulhatnak hozzá a korszerű szocialista iskola koncepciójának kialakításához. Konkrétan, Komlói Sándor, V. A. Szuhomlinszkij életműve alapján a nevelőiskola modelljét, a neveléscentrikus iskola ismérveit vázolja fel, Petrikás Árpád pedig azt elemzi, milyen gazdag lehetőségeket rejt magában ez az életmű a szocialista nevelőiskola kialakítása tekintetében. Durkó Mátys pedig, megadva az önneveléssel kapcsolatos szocialista pedagógiai szakirodalom alapvető bibliográfiáját, meggyőzően mutatja be a szocialista iskola legfőbb személyiségformáló tényezőjének, a közösségnek az önnevelő képesség kialakításában betöltött sokoldalú szerepét.

A szerkesztők nagyon helyeselhető módon állították a tanulmánykötet II. részének élére Loránd Ferenc tanulmányát, feltehetően azt a funkciót szánva neki, hogy jól exponált problémamegfogalmazásaival figyelmet ébresszen azokra és a kérdések iránt, amelyekre a többi szerző munkája ad választ. Ez a szerkesztői elgondolás jól megfigyelhető volt az említett három tanulmány témaválasztásában, de ugyanúgy nyomon követhető *Gáspár László* „Makarenko hatása munkaiskola-törekvéseinkre” és *Papp János* „A nevelőotthonok pedagógiai gondjai a makarenkoi elmélet és gyakorlat tükrében” című munkájában is. Mindkét tanulmány a makarenkoi pedagógia elveinek gyakorlati alkalmazási lehetőségeit, illetve az erre irányuló próbálkozásokat mutatja be. Ezen túl Gáspár László a szentlőrinci munkaiskola-kísérlet tapasztalatai alapján részletesen elemzi a munka nevelési határendszerét, valamint megadja a korszerű munkaiskola differenciált értelmezését is, kifejtve, hogy „a mai iskolát nem egyedül a termelőmunka (és a belőle kifejlődő közösségi gazdálkodás) teszi szocialista

munkaiskolává, hanem minden tevékenységi szférájának munka-jellege: a célkitűzés és a célmegvalósítás egysége, de az iskolai értéket teremtő munka – és az értékekkel való gazdálkodás – nélkül sohasem válhat szocialista munkaiskolává, igazi emberi közösséggé.” (40. old.)

Papp János éppen úgy, mint a kötet III. részének szinte valamennyi szerzője, a szocialista pedagógia és Makarenko elméleti, gyakorlati elveinek az oktató-nevelőmunka mindennapjaiban történő érvényesítését, illetve érvényesülési lehetőségeit kíséri nyomon a legkülönbözőbb szintereken, a tanítóképző főiskolákon (*Jurcsák Lászlóné*), a társadalmi környezetben (*Sári Gusztáv*), a főiskolai tanárképzésben (*Nagy Andor*), az orosz nyelv oktatásában (*Nádudvári Imréné*) és a pedagógusok továbbképzésében (*Debreczeni Ferenc*). Ezek a tanulmányok a témaválasztásból következően, természetesen helyzetértékelést is végeznek, s meg kell jegyezni, hogy helyzetértékelésük általában optimista, s így több ponton ellentmond Loránd Ferenc kritikusabb elemzéseinek, de ez az ellentmondás nem mindenütt tűnik eléggé megalapozottnak.

Összegzésül megállapítható, hogy a Debreceni Akadémiai Bizottság Neveléstudományi Munkabizottsága és a Pécsi Akadémiai Bizottság Pedagógiai Szakcsoportja által közreadott, széles körű szerzői گردát mozgósító tanulmánykötet anyaga szoros kapcsolatban áll napjaink legegységbb közoktatási-köznevelési kérdéseivel, s probléma- és fejlesztéscentrikus szemléletmódja önmagában is hozzájárul ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához.

Bábosik István

UNGÁRNÉ KOMOLY JUDIT: A TANÍTÓ SZEMÉLYISÉGÉNEK PEDAGÓGIAI-PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATA

Budapest 1978. Akadémiai Kiadó. 182 oldal

Ungárné Komoly Judit a problémakör előzményeinek áttekintése után megismertette a nevelői személyiség pedagógiai-pszichológiai vizsgálatának módszereivel és alkalmazásával.

Az állami oktatás továbbfejlesztésével kapcsolatos MSZMP Központi Bizottságának 1972. évi határozata előtérbe helyezte az iskola tartalmi korszerűsítését, s ezzel együtt törvényszerűen kiemelkedő hangsúlyt kapott a pedagógus munkája, alkalmasságának kérdése. E témakör tudományos igényű megközelítése felgyorsította a pedagógus hivatásra való felkészítés valamennyi területét. A pedagógus személyiségkutatás a pedagógiai pszichológia területén belül azért is primér jelentőségű, mert ennek a tudománynak kell kimunkálnia a szocialista tanár–diák viszony pszichológiai törvényszerűségeit.

A szerző szakavatott kézzel nyúl a téma feldolgozásához, és már 1968-ban „A tanítói személyiség vizsgálatának módszerei és néhány eredménye” (Psichológiai Tanulmány 11. 241–247. old.), 1969-ben „Néhány gondolat tanárjelöltek konfliktusos nevelési szituációk megoldása közben megnyilvánult személyiségjegyeiről” (Psichológiai Szemle 3–4, 354–359. old.), 1970-ben „Néhány gondolat a tanítói jellemformálódásáról” (Budapesti Tanítóképző Intézet Jubileumi Évkönyve 131–135. old.) és 1971-ben „Pedagógiai alkalmassági vizsgálatok a Budapesti Tanítóképző Intézetben” (Psichológiai Tanulmány 13. 227–232. old.), majd 1978-ban önálló kötetként megjelenteti tapasztalatainak gyűjteményét kitekintve és gondosan értékelve az e témában megjelent külföldi és belföldi szakirodalmat.

Könyvében felfedi a pedagógiai tevékenység törvényszerűségeit, ennek hatásait a tanulóra, és visszahatását a pedagógusra. Abból indul ki, milyen a pedagógus a reális, „mindennapos pedagógus-tanuló interakcióban”, hogyan nevel, hogyan hat tanítványaira. Az „oktató” pedagógus nevelői tevékenységét hangsúlyozza.

Munkájának célját abban látja, hogy a tanítói hatékonyság emelése érdekében *olyan módszert alakítson ki, amellyel a pedagógus nevelő munkája egy konkrét osztály vonatkozásában a tanulókra gyakorolt hatás tükrében vizsgálható.*

Fontosnak tartja a pedagógus nevelési stílusának indirekt módon történő vizsgálatát is. A kisiskolás korú tanulócsoporthal történő vizsgálat – bár ennek értékelése is indirekt módon lehetséges – tükröt ad a pedagógusnak, amelyben felismeri saját nevelési stílusát, megmutatja, hogy milyennek látják őt tanulóik, segít eligazodni a pedagógus–tanuló interakciók lényegi jellemzőiben, és a nevelési